

Sajtószabadságot – mindenkinek

Beszélgetés Kis János filozófussal a húszéves Beszélő múltjáról

Ha valaki két évtizeddel ezelőtt azt jósolja, hogy 2001 októberében a Népszabadság interjúban köszönti a húszéves Beszélőt, azt legalábbis fantasztának minősítik. Változnak az idők, közbejött egy rendszerváltás. S most Kis János filozófus, a Beszélő című folyóirat egyik alapítója nyilatkozik arról, hogy mit is jelentett a lengyel szükségállapot kihirdetése napján illegális lapot indítani Magyarországon.

POGONYI LAJOS

– Húsz éve született a Beszélő. Miért éppen 1981-ben döntöttek a folyóirat elindítása mellett?

– 1977-ben vált világossá, hogy Magyarországon is van már ellenzék: akkor, amikor megszületett a Charta 77 melletti szolidaritási nyilatkozat. De a demokratikus ellenzék szervezetsége, eszköztára kezdetben még nagyon kezdetleges volt. Időbe telt, amíg eljutottunk arra a pontra, hogy nagy példányszámú folyóiratot tudjunk kiadni. 1981-re azonban megérett az idő. Figyelemre méltó, hogy a Beszélővel csaknem egy időben más lapok alapítására is kísérlet történt, és alig valamivel később elindult az AB Független Kiadó.

– A lengyel ellenzék példája lebegett a szemük előtt, amikor újjá indították a Beszélőt?

– Valóban, nagyon sokat tanultunk a lengyelektől. Ők mutatták meg, hogy ki lehet lépni a totális állam keretei közül, független intézményeket lehet alapítani, választás elé lehet állítani a hatalmat: vagy a nyílt elnyomás útjára lép, amihez már nincs igazán ereje, vagy tudomásul veszi a civil társadalom szerveződését.

Nem pusztán szerzői lap

– Annak idején ön többször is megfordult Lengyelországban.

– Csak egyszer, 1979-ben, utána bevonták az útlevelemet.

– Azt mondják, a Beszélő története 1980-ban, Kenedi János lakásán kezdődött...

– 1980. november végén. Szilágyi Sándor szervezett össze vagy tizenöt embert azzal, hogy lapot kellene alapítani. A többség érdekes módon nem értett egyet a gondolattal. De néhányan mellette szólnak. Minket aztán Szilágyi pár hétre rá újra összehívott. Ekkor alakult meg a Beszélő első szerkesztősége: Petri György, Nagy Bálint, Kőszeg Ferenc, Haraszti Miklós, Iványi Gábor, Szilágyi Sándor, meg én. Rövidesen Solt Ottília is csatlakozott hozzáunk, később pedig Havas Gábor. Egy időben sűrűbben megjelenő hírmagazinnal is próbálkoztunk. Külön-Beszélő néven, ezt Eörsi János szerkesztette. Majd pedig Kenedi János gondozásában megindult a Más-honnan Beszélő, mely a tágabb régió irodalmával egészítette ki a Beszélő közléseit.

– Kik voltak a lap munkatársai?

– Rendszeres szerzőnk volt Eörsi István, Konrád György, Radnóti Sándor, Tamás Gáspár Miklós, Pető Iván, Szabó Miklós, Szalai Pál. Sokat írt nekünk Szalai Erzsébet, Lányi András, és egyaránt megjelent nálunk Bauer Tamás, Bokros Lajos vagy Lengyel László. És akkor még nem említettem azokat a szerkesztőket, akik maguk is írtak a lapba: Petrit, Solt Ottiliát, Haraszti, Kőszeg... Bármely jó folyóirat elirigyelhetné a szerzőgárdánkat. De a Beszélő nem pusztán szerzői lap volt. Saját politikai vonalat vitt. Minden szám élén egy nagyobb szerkesztőségi cikk állt, mely a Beszélő álláspontját foglalta össze a magyar politika nagy kérdéseiről. A Beszélő több volt, mint lap: a demokratikus ellenzék egyik mértékadó irányzatának központja lett.

– Miért éppen Beszélő lett a lap neve?

– A copyright Iványi Gáboré. A „beszélő” az az ember, aki beszél: ez a jelentésárnyalat az élőbeszéd elevenségét idézi. De a „beszélő” az az alkalom is, amikor a rab a hozzátartozójával találkozik a börtönben. Ennek meg az volt az üzenete, hogy nem vagyunk szabadok, de mégis szabadon beszélünk.

– Hány példányban nyomták a lapot? Van-e becsülése arról, hogy mekkora körhöz jutottak el?

– Kétezer példánnyal kezdtük, és ez nagyjából így maradt 1987-ig. A Társadalmi Szerződést már újra kellett nyom-

tatni, és attól fogva meredeken emelkedett a példányszám. De mindig több példány forgott, mint amennyit mi hoztunk forgalomba. Sokan készítettek fénymásolatot a Beszélőből. A legnagyobb sokszorosító pedig a Szabad Európa Rádió volt, amely fontosabb cikkeinket rendszeresen ismertette.

– A SZER beolvasta a szerkesztők címet és telefonszámát is.

– Ezek az adatok az impresszumon szerepeltek. Egyrészt lehetővé akartuk tenni az érdeklődőknek, hogy felvegyék velünk a kapcsolatot, de szimbolikus jelentősége is volt a dolognak: érzékeltetni akartuk, hogy amit csinálunk, az természetes, nincs mit takargatni rajta.

– De azért illegális lapot mégis konspiratív módon szokás előállítani. Hogyan egyeztethető össze a nyílt fellépés és a konspiráció?

– A szerkesztőség nyíltan vállalta a lapot, de a nyomdát és a terjesztés központjait valóban konspirálni kellett. Ha a rendőrségnek sikerül a nyomdát lefoglalnia vagy blokkolnia a terjesztést, a lap nem létezett volna. De ha ez nem sikerült nekik, akkor már csak kellemetlenkedni tudtak. Első nyomdánkat Orosz István és Békés Erzsébet, az ő akkori felesége működtette, dunabogdányi házukban. Magyar Bálint volt az összekötő. Ők soha nem buktak le.

– Milyen technikával készült a Beszélő?

– Franciaországból kaptunk stencilgépet, azzal. Ez így volt, amíg Demszky Gábor át nem vette a Beszélő nyomtatását; ő aztán áttért az ofszetjeljárásra.

– És a terjesztés?

– Ezt Nagy Bálint tartotta kézben. Az első terjesztőhálózat központja alakja Miklóssy Endre volt. A nyomdából kikerült lapszámokat először ötszáz csomagokra bontottuk, aztán százas egységekre, majd ezeket huszonötösökre, és így tovább. A kiadványok egy része a szerkesztőkhöz került, egy rész pedig a Rajk-butikba, amíg azt a rendőrség föl nem számolta.

– Állandó rendőri megfigyelés alatt élték. Biztosan elvesztették az állásukat is...

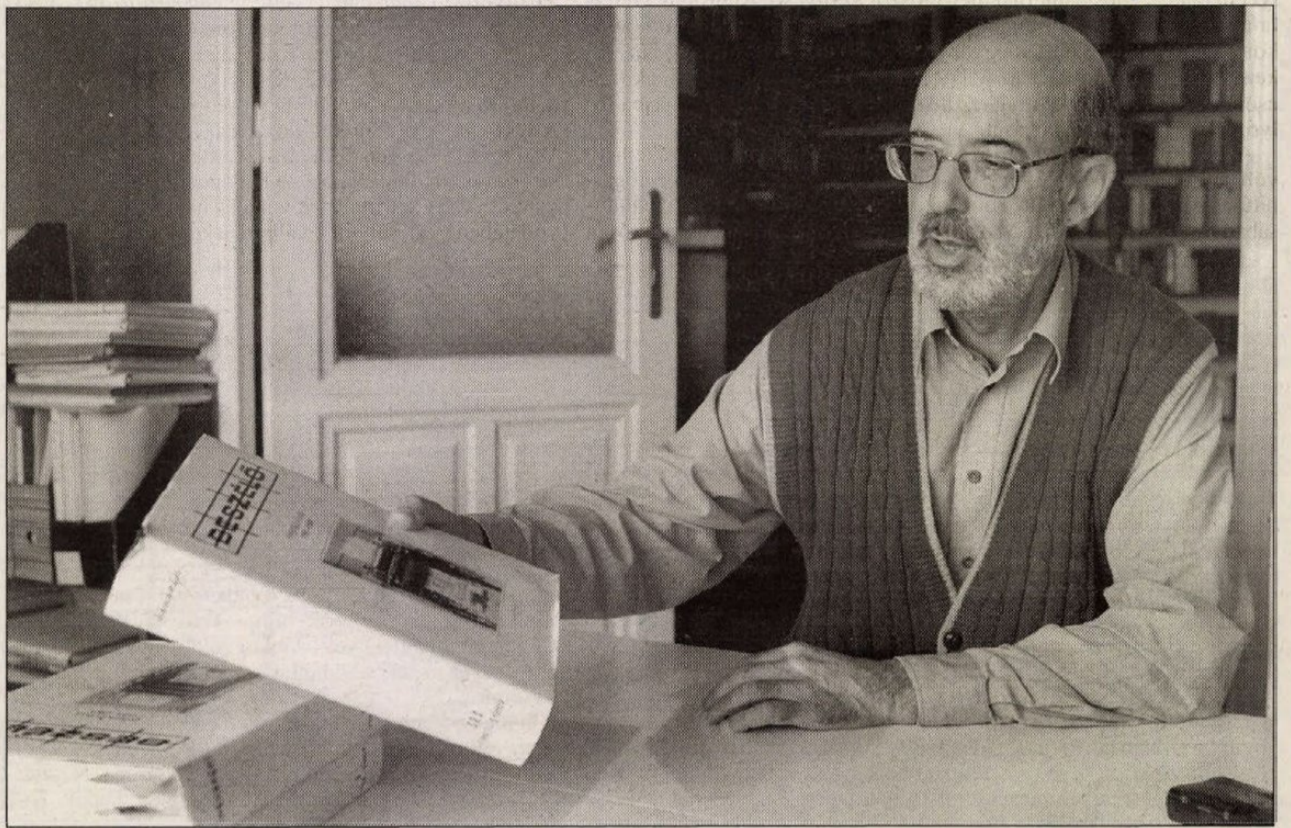
– Többségünknek már akkor sem volt állása, amikor a Beszélő szerkesztésébe belevágtunk. A rendőri jelenléttel pedig meg kellett tanulni együtt élni valahogy. Volt, aki kifejezetten élvezte a feladatot, hogy túljárjon az üldözők eszén. Demszky, Kőszeg kiválóak voltak ebben.

Alku és elnyomás

– Mi volt a céljuk a lappal? Hiszen önök sem sejtették, hogy mikor bukik meg a rendszer.

– Hogy mikor, azt valóban nem tudtuk. Abban azonban biztosak voltunk, hogy válságba került, a régi módon nem tud már működni, és ezért van tér az ellenzéki politika számára. Erről akartuk meggyőzni a közvéleményt. Az 56-os forradalom leverése és a megtorlás évei után Magyarországon létrejött valamiféle irratlan alku a kommunista hatalom és a társadalom között: a hatalom lemondott a magánélet közben tartásáról, cserében azért, hogy a társadalom lemond a politikai ellenállásról. Tagadhatatlan, a kompromisszum komoly előnyökhöz juttatta az országot. Mi azonban meg akartuk mutatni, hogy ez már a múlté; a megalkuvás nem hoz újabb előnyöket. Korábban azt lehetett mondani, hogy az erkölcsi ellenállás szép dolog, de a kádári alkujánlat elfogadásának nincs alternatívája. Am ez a Beszélő indulásakor már nem volt igaz. Már eredményesen lehetett tiltakozni, követelni, nyomást gyakorolni. És ezt mi bizonyítani akartuk: részint azzal, amit mi magunk csinálunk, részint azzal, hogy beszámolunk az engedetlenség történeteiről, melyekről a közönség nem tud. Tudósítottunk sztrájkokról, egyetemi mozgolódásról, az autonómiájukat védő vallási közösségekről.

– Számos olyan témával foglalkoztak,

Eredményesen lehetett tiltakozni, követelni, nyomást gyakorolni

FOTÓ: KOVÁCS BENCE

amely tabunak számított a első nyilvánosságban: például az 1956-os forradalommal.

– A kádári alkujánlat elfogadásában az volt a legrosszabb, hogy aki ebbe belelement, az még közösséget is vállalt az elnyomójával: együtt hallgatott Kádárékkal hatalomra kerülésük véres titkáról. Mert aki ében tartotta a forradalom és a rá következő megtorlás emlékeztét, az Kádáréknak nem láthatott mást, mint gyilkosokat és hazaárulókat. Tehát hallgatni kellett, mert nem lehetett egyszerre örülni a hatalom engedményeinek, és azt mondani a gyerekeknek, hogy kisfiam, ezeket a jókat én egy véreskezű gazember kezéből fogadom el. A Beszélő azt szerette volna, hogy az ország kigabalyodjon az elhallgatások és hazugságok szövevényéből.

– Egy másik rendszeres témájuk a határainkon túli magyar kisebbségek sorsa volt. Ez utóbbit a nép-nemzetiek később mintha kisajátították volna...

– A Beszélő az emberi jogok álláspontján volt, és ezt képviseltük a határon túli magyar kisebbségek ügyében is. Világosan megmondtuk, hogy a kisebbségi kérdést nem határkérdésként kell kezelni, hanem a kisebbséget megillető jogok kérdéseként. Az elcsatolt területek visszacsatolása nem értelmesebb cél, viszont értelmes cél, hogy valaki román állampolgárként magyar lehessen, anyanyelvén tanulhasson, ápolhassa a saját kultúráját és kapcsolatokat tarthasson fenn az anyaországgal.

– Eppen akkor, amikor a Beszélő első száma megjelent, bevezették a szükségállapotot Lengyelországban. Megismétlődött 1956 és 1968 története. Nem jutott eszükbe, hogy tévedtek?

– A Jaruzelski-puccs sokkot okozott a

térség demokratikus ellenzékeinek. Magyarországon is sokan elbizonytalanodtak. Minket is megrendített a masszív erők, a tömeges letartóztatások, a tiltakozó sztrájkok szétverése. Ez ellentmondani látszott annak, amit az előző években gondoltunk és mondtunk: hogy a kommunista hatalomnak már nincs ereje a konfrontációra. Mégis, a Beszélő azonnal kimondta: a varsói államcsíny nem a lengyel válság vége, hanem az általános kelet-európai válság kezdete. Erre a felismerésre építettük aztán elemzéseinket és cselekvési javaslatainkat. A Beszélő volt az első ellenzéki fórum az egész térségben, amely felismerte, hogy december 13-án megkezdődött a szovjet világrendszer általános válsága. Mi azt mondtuk, hogy az 1956. november 4-ével, 1968. augusztus 21-ével való hasonlóság csak látszat. A Szovjetunióknak már nincsenek eszközei a kelet-európai térség stabilizálására.

– A Beszélő 1987-ben megjelentette a Társadalmi Szerződés című programjavaslatát. Itt írták le először, hogy Kádárnak mennie kell.

– Amikor Haraszti Miklós fölvetette, hogy mindjárt a szöveg elején álljon ott ez a mondat, ez nagy vitát váltott ki a szerkesztőségben. Tudtuk, hogy 1987 tavaszán a többség még nem tartotta Kádárt bukott embernek. A kérdés az volt: milyen gyorsan érik meg a közvélemény erre a felismerésre? Ezt nem lehetett biztossággal előre látni.

– Mindenesetre a Beszélő jó időben mondta ki, hogy Kádárnak mennie kell.

– Igen, Kádár helyzete rövidesen ellehetetlenült, és ebben a Beszélőnek is szerepe volt. Hiszen kimondtuk, hogy mennie kell, ő pedig már nem volt abban a helyzetben, hogy visszaüssön. Ponto-

san egy évvel a Társadalmi Szerződés megjelenése után, 1988 májusában valóban távozott.

Egyszerűen csak jó

– Mi az, amire a legbüszkébb mint a Beszélő egykori szerkesztője?

– A Beszélő nem olyan volt, mint a rendes folyóiratok. Nem volt szerkesztőségi hivatalunk, nem kaptunk fizetést, nem fizettünk honoráriumot a szerzőknek, mindennel magunknak kellett foglalkoznunk, és nyakunkon volt a rendőrség. Mégis, mi végig arra törekedtünk, hogy marginális helyzetünkben is mértékadó lapot szerkezzünk. Nem olya, amely „ahhoz képest” egész jó, hanem olya, amely egyszerűen csak jó. Azt hiszem, ez nagyjából sikerült.

– Remélte valaha, hogy a Beszélő illegális folyóirat lesz?

– 1981-ben nem jutott eszembe. Induláskor Nagy Bálinttal beszélgettünk egyszer a Beszélő jövőjéről: emlékeim szerint abban maradtunk, hogy ha három vagy négy számot sikerül kihoznunk, akkor már megérte. Később azonban merészebb gondolataim is támadtak. 1986-ban Lengyelországban lapengedélyt kapott a Res Publica című illegális folyóirat. Egyedül az összes földalatti kiadvány közül. Egy nyugati újságíró megkérdezte, mit szólnak ehhez. Azt feleltem, én nem mennék bele az alkuba: a Beszélő nem kiváltságot akar, hanem sajtószabadságot – mindenkinek. De ha a lengyel hatóságok már úgy érzik, hogy legalább egy ellenzéki lapnak meg kell adniuk a legalitás kiváltságát, akkor el fogunk jutni a sajtószabadságig is.

Hívja Euro szakértőnket a 06-70/334-5304 telefonszámon!

Gondolt már arra, hogyan fogja az Euro szimbólumot nyomtatni vállalati rendszereiből? Régebbi készülékeknél ez problémás lehet, de az új hp LaserJet nyomtatókat felkészítettük az Euro szimbólum kezelésére. Róadásul cserealkonként keretben most kedvezményesen cserélheti le régi lézernyomtatóját.

ten years in Hungary

TOVÁBBI INFORMÁCIÓERT HÍVJA VEVŐSZOLGÁLATUNKAT VAGY KERESSE FEL WEBLAPUNKAT!

(1) 382 1111/640 www.hp.hu/akciok